

Ett våldtaget folk

- 23 år har gått sedan Pinochets militärkupp

Militärkuppen i Chile 1973 var början på en mörk period för de arbetande massorna. På TV-skärmar över hela världen såg man hur militären jagade, torterade och dödade människor på öppen gata. Vänstern krossades. Nu är det tyst om Chile. Vilken politik stod Allende-regeringen för? Kunde Pinochet ha stoppats? Hur ser Chile ut idag? Vilka lärdomar kan vi dra för framtiden, och vilka misstag ska vi försöka undvika att upprepa? För att besvara dessa frågor går *Mikael Arovén* igenom den chilenska arbetarrörelsens historia från 10-talet till nuet.

Händelserna som följde det första världskriget och särskilt den ryska revolutionen ledde till en enorm radikaliserings inom den unga chilenska arbetarklassen. 10-talet kännetecknades av täta strejkvågor, då alla de tidigare dolda sociala motsättningarna kom upp till ytan. Mellan 1913 och 1923 sjönk arbetarnas reallöner med 15 procent pga inflationen. 1910 hade FOC, den första fackliga löneorganisationen bildats. Två år senare bildade Luis Emilio Recabarren Chiles Socialistiska Arbetarparti. I spåren efter den ryska revolutionen fick den chilenska arbetarrörelsen sitt första stora massuppsving. Socialistpartiet gick med i den nya Kommunistiska Internationalen 1922 och bytte namn till Chiles Kommunistiska Parti.

Den "Liberala Alliansen" som vann valet 1918 var totalt oförmögen att lösa arbetarnas problem. Det framstod allt klarare att den chilenska nationella borgerligheten inte var något annat än den utländska kapitalismens ombud. För att lösa även de borgerligt demokratiska uppgifterna, inklusive nödvändigheten av att bryta imperialismens strupgrepp, hade alltså en revolution från början behövt växa över i en socialistisk fas, samt bli internationell.

Under 20-talet följde en rad militärkupper och diktaturregimer, alla lika instabila. 20-talet var ett årtionde av ständiga regeringskriser för den härskande klassen. Missnöjet växte inom arbetarklassen, bland bönderna och mellanskikten.

Kommunister och socialister

Men tragiskt nog bildades som i andra delar av världen en byråkratiserad topp inom kommunistpartiet. Detta parti tog sedan samma väg som hela den Kommunistiska Internationalen. Sovjetunionen, bolsjevikpartiet och Komintern blev under 20-talet offer för en byråkratisk urartning. Kommunistparterna i hela världen blev ett verktyg för sovjetisk utrikespolitik istället för den internationella socialismens. Samtidigt fanns det också en trotskistisk opposition mot den stalinistiska byråkratin. Men den ryska revolutionens isolering innebar att

stalinismen avgick med segern, vars nya ideologi om "socialismen i ett land" fick ersätta Lenins internationalism.

30-talet blev ett årtionde av kris för kapitalismen i Chile och innebar en radikaliserings inom arbetarklassen. Regeringarna bytte av varandra i allt snabbare takt. Blå utropades en "socialistisk republik", som överlevde i tolv dagar. Ur spillrorna av de grupper som stått bakom denna regim grundades 1933 Chiles socialistpartiet, som åtminstone i ord baserade sig på Marx och Lenins idéer. I praktiken var det ett centristiskt parti, som vacklade mellan revolutionära och reformistiska ståndpunkter.

Kommunistpartiet kom åter att spela en ödesdigert roll. Från en dag till en annan svängde Komintern från att ha avvisat allt samarbete med både borgare och socialdemokrater (som även kallades socialfascister) till den så kallade folkfrontslinjen. Denna innebar att kommunistledare i land efter land blev de mest hängivna förespråkarna för allianser med den liberala borgerligheten. Stalinisternas påtryckningar ledde till att också socialistpartiet gick med i en folkfront tillsammans med det borgerliga radikalpartiet.

I presidentvalet 1946 stödde stalinisterna en borgerlig presidentkandidat och ingick i en koalitionsregering med liberalerna och radikalpartiet. Två år senare slängdes de dock ut ur regeringen och kommunistpartiet ogiltigförklarades.

Lenin anklagades flera gånger både för sekterism och dogmatism då han vägrade ingå principöverenskommelser med både borgerliga och arbetarpartier. Naturligtvis är samarbete ibland nödvändigt, men man måste skilja på allianser som syftar till att samla krafter i en konkret kamp och samarbete där man kompromissar bort sina principer och sin politiska kritik. Det är också skillnad på att samarbeta med arbetarpartier, där avsikten är att ena arbetarklassen, och borgerliga partier. Av en marxistisk ledning krävs det att den inte förlorar det socialistiska målet ur sikte eller viker sig i de grundläggande frågorna. I Chile liksom i andra delar av världen har de grupper som sagt sig stå för den vetenskapliga socialismen och ett rättvisare samhälle svikit just på denna punkt.

Allende-regeringen

1958 kom Alessandri och högern till makten som man behöll till 1964. Det var en period fylld av inflation och strejker. I 1964 års kraftmätning mellan kristdemokrater med Frei som kandidat och vänstern med kommunisternas och socialisternas presidentkandidat Salvador Allende vanns av den förre.

Det skulle dröja ända till 1970 innan Unidad Popular (Folklig enhet) - en koalition mellan blå socialister, kommunister och radikaler - segrade med Allende som presidentkandidat.

Levnadsvillkoren var olika. 47 procent av befolkningen levde före 1970 under

existensminimum, medan två procent av befolkningen uppbar 45 procent av nationalinkomsten. Allende lyckades införa en jordreform vilken ledde till att ett större landområde delades ut än vad tidigare presidenten Frei hade lyckats genomföra under hela sin presidentperiod på fem år. Industriproduktionen steg med 14 procent lönerna ökade med 50 procent. Man förstatligade - trots politiskt motstånd - bankerna, de större industrierna och naturresurserna. Koppargruvorna var den viktigaste delen av ekonomin som överfördes i chilenska statens ägo 1971. Man genomförde en expropriering (dvs beslagtogs utan ersättning) de utländska företagens tillgångar, framför allt berörde detta de nordamerikanska gruvbolagen. Man ansåg att dessa helt enkelt redan hade sugit ut en betydande del av naturtillgångarna. Relationerna med USA blev därför mycket spända.

Förutom jordreformen och förstatligandet av näringslivet försökte regeringen stödja de sämst ställda med mängder av politiska beslut. Hyrorna sänktes, bostadsbyggandet ökade och en sanering av slumkvarteren påbörjades. Vid kongressvalen 1973 kunde regeringen notera betydande framgångar. Politiken höll på att få brett stöd i hela samhället.

Trots upprepade aktioner av fascistiska grupper växte radikaliseringen bland massorna. Men samtidigt ökade motståndet mot president Allende inom högern vars anhängare drabbades av jordreformer och förstatligandet av banker och industrier. Man började föra kapital ut ur landet genom valutasmuggling. I juli 1973 fick lastbils- och bussägarnas fackorgan ekonomiskt stöd av USAs underrättelseorgan CIA för att genomföra en storstrejk. Även den chilenska militären började att öppet motarbeta Allende-regeringen.

Unidad Populars misstag

Samtidigt gjordes flera allvarliga misstag av Unidad Popular. Alla visste att det låg en kupp i luften. Ändå förhöll sig Allende passiv. Han ville aldrig utmana militären, pga rädslan för att "provocera". Men svaghet ger bara blodad tand åt motståndaren. Inga allvarliga försök gjordes att avsätta generalerna som konspirerade bakom ryggen på regeringen. En vecka före kuppen genomfördes en demonstration med över en halv miljon arbetare, många av dem hade olika tillhyggen med sig. Detta visade på beredskapen att försvara sig mot reaktionen, men Allende vägrade att dela ut vapen till massorna. Inom armén rådde det motsättningar, och dessa hade kunna utnyttjas om man gett en fast ledning. Genom att inte förstatliga alla de större företagen och bankerna, tilläts också kapitalisterna att sabotera ekonomin.

Internationellt sett hade läget varit ganska gynnsamt för en revolution i Chile. Vart man än vände sig rådde massradikalisering. I Vietnam höll USA-imperialismen på att besegras. I Västeuropa gick arbetare och ungdomar kraftigt åt vänster. En socialistisk seger i Chile hade kunnat bli den tändande gnistan för

en global revolution.

Istället anföll flyg och pansartrupper presidentpalatset den elfte september 1973 där Allende hittades stupad.

Militärjuntans brott

Den militärjunta som tog makten under arméchefen general Augusto Pinochet startade en våldsam och grym jakt på alla som de betecknade som vänsterelement. I samband med kuppen var det 40 000 människor som dödades. Arbetare tvingades lämna sina arbetsplatser och många fängslades. 1319 dog till följd av tortyr, 979 försvann spårlöst. Andra släpptes och tvingades med hundratusentals andra att lämna landet och gå i exil. I inledningsskedet fängslades så stora mängder människor att militären valde att använda fotbollsarenor som koncentrationsläger för de arresterade.

Under de år som militären behöll makten pågick dagligen brott mot mänskliga rättigheter. Politiska partier förbjöds.

Den "fria" marknaden

I och med militärkuppen förberedde man öppnandet av den "fria" marknaden. Man återlämnade tidigare förstatligade företag till kapitalisterna. Småföretagare tvingades i konkurs pga den förda politiken.

1983 hamnade ekonomin i en kris. Men militärregimen vägrade att införa tullar för att skydda den egna produktionen. Det nationella jordbruket hamnade i kris när billigare jordbruksprodukter importerades. På samma sätt utsattes den inhemska industrin för hård och ojämn konkurrens. Chiles viktigaste exportprodukt, kopparn, utsattes genom USAs utpressningsmetoder för en världsomfattande bojkott. Samtidigt sjönk priserna på världsmarknaden. Kopparns andel av exportvärdet minskade från 83 procent (1973) till 40 procent (1983). Inflationen ökade på nytt. Militärregimen sänkte därför de statsanställdas löner med 15 procent, samtidigt som arbetslösheten ökade. Köpkraften minskade på så sätt. Massor av företag gick under. Enligt officiella siffror var arbetslösheten då 33 procent. Men den verkliga siffran var säkert högre. Genom den minskade den egna produktionen samtidigt som importen ökade, vilket ledde till att landet fick ett stort importöverskott och en negativ handelsbalans. Utlandsskulden ökade och var en av de högsta i världen räknat per capita.

Efter Pinochet

Mellan 1983 och 1985 ägde väldiga manifestationer rum, som riktades mot regimen. Demonstrationerna var många och skedde kontinuerligt. Men åter använde militär och polis våldet som vapen för att neutralisera folkmassorna. Det skulle dröja ända till 1990 innan man återinförde allmänna val och återupprättade parlamentet i Chile, efter det att Pinochet förlorade en

folkomröstning.

Vänstern är dock idag enormt försvagad. På det sättet kan man säga att diktaturen har uppnått sitt syfte. Kadreerna är mördade. Socialistpartiet har också gått åt höger, och deltar i en allians med liberalerna. Kommunistpartiet stödde en präst som kandidat i senaste presidentvalet. Folk drar sig för att rösta på vänstern, i rädsla för att militären ska komma tillbaka.

Idag sitter kristdemokraten Eduardo Frei som landets president. Men Pinochet är fortfarande överbefälhavare för den chilenska armén. Nyligen har han pratat om möjligheten av att iscensätta en ny kupp.

En hänsynslös marknadsekonomisk politik har inneburit stora klasskillnader. Chile är idag ett land med stor andel småföretagare, en ekonomisk sektor som ständigt växer. Idag lyfts Chile fram som ett "ekonomiskt under" i tredje världen. Men massfattigdomen, som skapats av den nyliberala politiken, är den andra sidan av medaljen.

Idag ser den kapitalistiska omvärlden Chile som ett demokratiskt land. Chile måste dock ses som en tveksam demokrati. Politiska fångar finns fortfarande i landet som en följd av att alla inte accepterade den stillsamma övergången från diktatur till civil regim utan att de som var ansvariga och begick politiska och humanitära brott varken ställdes till svars, dömdes eller straffades. Den militära juntan såg nämligen till att utfärda amnesti åt sina medlöpare och lakejer, många av dessa har idag betydande politiska positioner inom armén och de borgerliga partierna. Hela den polisiära apparaten är, med några få undantag, fortfarande intakt.

Med stöd av 1978 års amnestilag har militära och civila domstolar i allt snabbare takt lagt ner utredningar av "försvinnanden" och utomrättsliga avrättningar som ägt rum mellan 1973 och 1978.

Den revolutionära vägen

Militärkuppen 1973 var en katastrof inte bara för de chilenska massorna utan för hela världsproletariatet. Det är nödvändigt att lära av de misstag som begicks. Den som inte lär av historien är dömd att upprepa den.

Vad kuppen framför visade var den reformistiska vägens misslyckande. Att ta sig fram till socialismen genom stegvis reformer, genom att gradvis underminera kapitalismen och den borgerliga staten, är som att försöka ta sig över från en klyfta till en annan i små steg. I Chiles fall ledde det till att vänstern krossades mot de hårda klipporna. Hittills genom historien har ingen härskande klass frivilligt gett upp sin privilegierade position och bara lagt sig för att dö. En revolution måste gå hela vägen för att segra. Om reaktionen använder våld måste man slå tillbaka den med samma medel. Revolutionärer har aldrig fått

privilegiet att få bestämma klasskampens spelregler eller vilka stridsvapen som ska få användas.